

P. Szabó Sándor[✦]

Kínai nyelvű mongol kőtáblafelirat a muhi csatáról*

DOI 10.17047/HADTUD.2022.32.2.112

Ez a tanulmány bemutat egy kínai nyelvű mongol kőtáblafeliratot, amely új forrásként szolgálhat a muhi csata és a magyarországi tatárjárás kutatói számára. A kőtáblafelirat egybeként segít megválaszolni azt a kulcsfontosságú hadtörténeti kérdést, hogy a muhi csata idején pontosan hol került sor a magyar és a tatár haderő közötti döntő összecsapásra.**

KULCSSZAVAK: muhi csata, tatárjárás, kínai nyelvű mongol források, Szübeetej, a csata helyszíne

Chinese-language Mongolian Stele Inscription on the Battle of Mohi

This essay introduces a Chinese-language Mongolian stele inscription which could serve as a new source to those researching the Battle of Mohi and the Mongolian invasion of Hungary. The stele inscription also helps answer the crucial military history question of where the decisive battle between the Hungarian and the Mongol armies took place during the Battle of Mohi.

KEYWORDS: Battle of Mohi, Mongolian Invasion of Hungary, Chinese-language Mongolian sources, Subutai, location of the battle

✦ Sinológus, tanszékvezető, egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Kína-tanulmányok Tanszék – Sinologist, Head of Department, Associate Professor, National University of Public Service, Department of China Studies; e-mail: p.szabo.sandor@uni-nke.hu

* Ezt a tanulmányt a magyarországi csata- és hadszíntérkutatás két nagymesterének, Padányi Józsefnek és Négyesi Lajosnak ajánlom, szerény tisztelgésnéként eddigi hadtudományi, hadtörténeti, csata- és hadszíntérkutatói tudományos munkásságuk előtt. Egyúttal megköszönöm kettejüknek inspiráló beszélgetéseinket, gazdag szakmai tudásuk és tapasztalataik mindig önzetlen megosztását, és a folyamatos támogatást, amelyet a muhi csatával és a magyarországi tatárjárással összefüggő kutatásaimhoz nyújtottak.

** Jelen tanulmány esetében a jegyzeteket kivételesen nem lábjegyzetként az adott oldal alján, hanem végjegyzetként közöljük és nagyobb betűkkel szedtük, mert a kínai írásjegyek kisebb méretben nehezen olvashatók lennének – *a Szerk.*

Bevezetés

Az 1241–42-ben lezajlott magyarországi tatárjárás, melynek leginkább sorsdöntő mozzanata a muhi csata volt, éppen 780 éve ért véget a tatár haderő kivonulásával. Az évforduló alkalmából ebben a tanulmányban bemutatok egy kínai nyelvű mongol kőtáblafeliratot, amely *új forrásként* szolgálhat a kutatók számára a muhi csata és a magyarországi tatárjárás lefolyásának, körülményeinek, eseményeinek pontosabb megismeréséhez, illetve a magyarországi eseményekhez vezető eurázsiai történeti, katonai folyamatok rekonstruálásához. Emellett demonstrálom, hogy a kőtáblafelirat *alapvető fontosságú új információ*t nyújt a muhi csata eseményeinek pontos lokalizálásához.

A Mongol Birodalom korabeli viszonyait ismerők számára korántsem meglepő, hogy a mongol kőtáblafelirat kínai nyelven maradt ránk. A Mongol Birodalomban a kínai nyelv hasonló funkciót töltött be, mint Európában a latin: az írásbeliség, a tudomány, a kormányzás kiemelt jelentőségű nyelve volt. Nem véletlen tehát, hogy számos mongol forrás kínai nyelven vagy kínai írásjegyekkel leírva maradt az utókorra.

Ez a tanulmány a *Hadtörténelmi Közlemények* című folyóiratban 2018-ban megjelent *A muhi csata és a tatárjárás középkori kínai nyelvű források fényében* című tanulmányom folytatásának tekinthető, azzal szorosan összefügg.¹ Ebben a korábbi tanulmányban két kínai nyelvű mongol szöveg alapján levezetem a *Karingó-elméletet*, amelynek lényege a következő:

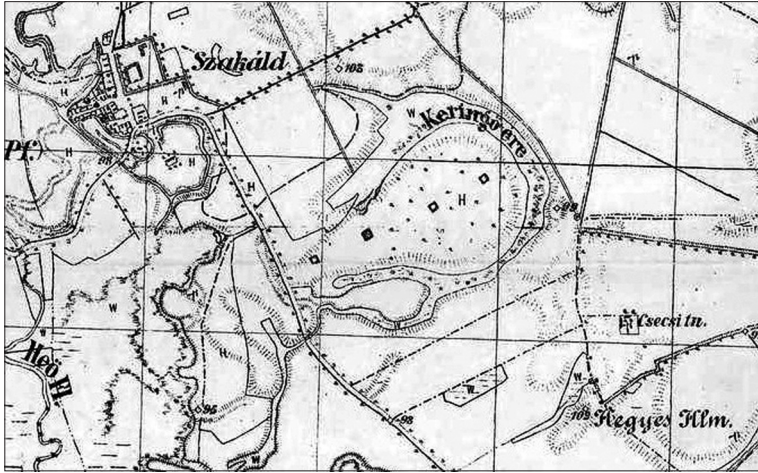
- A muhi csata idején a *magyar hadsereg tábora*, ahol a magyar és a mongol haderő közötti *döntő összecsapásra* sor került, a mai Szakáld térségének délkeleti részén helyezkedett el, a Karingó/Kerengő/Keringő néven emlegetett folyó/ér által körülvett területen.²
- A két vizsgált kínai nyelvű mongol forrás egy olyan folyót/eret jelöl meg a csata helyszínéeként, amely nevének kínai nyelvű hangátírása *százszázalékos pontossággal* adja vissza a „Karingó” nevet.³

Közel 150 éve komoly kutatói figyelem irányul a muhi csata pontos helyszíneinek (azaz elsősorban a tábor és a híd) megtalálására. A Karingó-elmélet 2018-as publikálásáig a magyar tábor pontos helyszínét, ahol a muhi csata döntő összecsapására sor került, a kutatóknak nem sikerült beazonosítaniuk.⁴

A korábban vizsgált két kínai nyelvű mongol szöveghez hasonlóan az alábbiakban bemutatandó kőtáblafelirat is a muhi csata és a magyarországi tatárjárás legmeghatározóbb mongol katonai vezetőjéről, Szübeetej hadvezéréről és haditetteiről szól. Ugyanakkor a kőtáblafelirat a másik két forráshoz képest számos új információval gazdagít bennünket.

A kőtáblafelirat és a muhi csata helyszíne

A lentebb részletesen bemutatott kínai nyelvű mongol kőtáblafelirat rendkívüli jelentőségét egyebek mellett az adja, hogy *újabb fontos adatot szolgáltat* a muhi csata pontos helyszínével kapcsolatban. A kőtáblafelirat a muhi csata helyszínét jelölő magyar földrajzi nevet a korábban vizsgált két szöveghez képest *részben eltérő kínai írásjegyekkel, részben eltérő hangátírással* jegyzi le. Márpedig amennyiben ugyanazon magyar földrajzi névnek két eltérő, kínai nyelvű hangátírása is

A Karingó/Kerengő/Keringő folyó/ér egy 1869–1887 között keletkezett térképen

Forrás: http://mapire.eu/hu/map/hkf_25e/?bbox=2324631.568094387%2C6093684.105065214%2C2337683.190674081%2C6099283.117387104 (Letöltés ideje: 2022. 04. 07.)

van, lényegesen nagyobb esélyünk van arra, hogy pontosabb képet tudjunk alkotni a kínai írásjegyekkel leírt magyar földrajzi név kiejtéséről, fonetikai jellemzőiről. Esélyünk van arra, hogy birtokába jussunk egy „sztereo képfelvételnek”, amely két eltérő nézőpontból készült ugyanarról a tárgyról. Az ezen fejezetben bemutatott eltérő adatot, eltérő nézőpontból készült képet eddig egyetlen kutató sem vizsgálta, teljesen kívül esett mind a hazai, mind a külföldi kutatók látókörén.

A 2018-ban publikált Karingó-elmélet két kínai nyelvű mongol történeti forrás vizsgálatára alapult, ezek a következők:

- A *Yuanshi* 121. tekercsében található Szübeetej életrajz⁵
- A *Yuanshi* 122. tekercsében található Szübeetej életrajz⁶

A fenti két forrás a muhi csata helyszínének magyar nevét minden alkalommal, következetesen az alábbi névátírással adja vissza:⁷

Névátírás:	遼寧河
Mai kiejtése <i>pinyin</i> átírással:	Kuoninghe / Huoninghe
Jelentése:	Kuoning folyó / Huoning folyó
Hivatkozás a továbbiakban:	1. névátírás verzió

A továbbiakban erre a névátírásra mint „1. névátírás verzióra” fogok hivatkozni. Erről a névátírás verzióról a 2018-ban közzétett tanulmányban kimutattam, hogy százszázalékos pontossággal adja vissza a „Karingó” nevet.⁸ Fontos hangsúlyozni, hogy az 1. névátírás verzió két egymástól független, ugyanakkor egymással

teljes mértékben megegyező adatot takar. A fent említett két forrás (a *Yuanshi* 121. és 122. tekerce) számos nevet különböző névátírással ír át, még Szübeetej hadvezér nevét is, azonban a muhi csata helyszínét jelölő földrajzi nevet mindkét szöveg ugyanazon névátírással jegyzi fel.

A lentebb bemutatott kínai nyelvű mongol kőtáblafelirat azonban a muhi csata helyszínének magyar nevét *a fentitől eltérő névátírással* örökíti meg, az alábbi formában:⁹

Névátírás:	郭寧河
Mai kiejtése <i>pinyin</i> átírással:	Guoninghe
Jelentése:	Guoning folyó
Hivatkozás a továbbiakban:	2. névátírás verzió

A továbbiakban erre a névátírásra mint „2. névátírás verzióra” fogok hivatkozni. Ez a névátírás verzió korábban nem volt tárgya sem hazai, sem külföldi kutatásnak, egyetlen kutatás sem foglalkozott fonetikai markerei meghatározásával, illetve a fonetikai markerei által jelölt magyar földrajzi név rekonstruálásával.

A két névátírás verzióinak valójában csak az *első írásjegye tér el* (*kuo* 郭/*guo* 郭). Második írásjegyük ugyanazon írásjegy két eltérő variánsa (írasmódja), melyek *ugyanazon kiejtést és ugyanazon jelentést* hordozzák (*ning* 寧/*ning* 寧).¹⁰ Harmadik írásjegyük teljes mértékben azonos (*he* 河). A két névátírás első írásjegye közötti különbség látszólag nem nagy, ráadásul a két eltérő írásjegy „rokon írásjegyek” tekinthető, és már első pillantásra gyanítható, hogy korabeli kiejtésük bizonyos mértékig átfedésben lehetett, hasonló volt. Ugyanakkor a két írásjegy közötti eltérés szakmai szempontból rendkívül jelentős: két külön írásjegyről van szó, amelyeknek *mind a jelentése, mind a kiejtése eltérő* volt e szövegek keletkezésének idején, akárcsak a mai kínai nyelvben. Ez azt jelenti, hogy a vizsgált kőtáblafeliratban olvasható 2. névátírás verzió a muhi csata helyszínének magyar földrajzi nevét *részben eltérő fonetikai markerek segítségével jelöli*, mint a másik két forrásban található 1. névátírás verzió. Vagyis a rendelkezésre álló három korabeli kínai nyelvű mongol forrás *két eltérő fonetikai adatot* is szolgáltat számunkra a muhi csata helyszínével kapcsolatban.

A kínai írásjegyekkel történő névátírások fonetikai markereinek meghatározásakor – tehát az általuk hordozott adatok értelmezésekor – alapvető szakmai kritérium annak figyelembevétele, hogy a kínai írásjegyek kiejtése koronként és területenként változó. Ha a kínai nyelv történeti fonológiáját vizsgáló sinológiai kutatásokra támaszkodva rekonstruáljuk, hogy a kőtáblafelirat *keletkezése idején a birodalom központjában* hogyan ejtették a 2. névátírás verzió kínai írásjegyeit, akkor azt tapasztaljuk, hogy a 2. névátírás korabeli standard olvasatában/hangalakjában a „Karingó” *név hét (7) hangja közül héthez (7) kapcsolódóan azonosítható fonetikai marker, mégpedig a megfelelő sorrendben*. Tehát a 2. névátírás verzió az 1. névátírás verzióhoz hasonlóan ugyancsak százszázalékos pontossággal adja vissza a Karingó folyó/ér magyar nevét. Ezt mutatja a következő táblázat is:

Magyar földrajzi név:	K	a	r	i	n	g	ó
A 2. névátírás verzió írásjegyeinek korabeli olvasata Ning Jifu rekonstrukciói alapján, nemzetközi fonetikai átírással (IPA): ¹¹	k	au	r/n	iə	ŋ		xɔ
Egyezés/eltérés (+/-):	+	+	+	+	+	+	+
A 2. névátírás verzió írásjegyeinek korabeli olvasata Edwin G. Pulleyblank rekonstrukciói alapján, nemzetközi fonetikai átírással (IPA): ¹²	k	waw	r/n	i	ŋ		xɔ
Egyezés/eltérés (+/-):	+	+	+	+	+	+	+

Aki ezt a táblázatot összeveti a 2018-as tanulmányban megjelent táblázatokkal,¹³ világosan láthatja, hogy az 1. és a 2. névátírás verzió által jelölt hangsoroknak van egy „közös nevezője”: a „Karingó” hangsor. Azaz a két névátírás verzió egymástól függetlenül ugyanazon eredményhez vezet: *a muhi csata helyszínéként mindkét névátírás verzió a Karingó folyót/eret jelöli meg.* A három különböző adatközlésből származó két névátírás verzió megerősíti egymást: a névátírás verziók jól láthatóan ugyanazokat a fonetikai jellegzetességeket/jelenségeket (vagy egyszerűbben fogalmazva: ugyanazt a hangsort) igyekeznek visszaadni. Mindez *rendkívül erős új bizonyítéka a Karingó-elmélet helytállóságának.*

Fontos kitérnem arra, hogy Stephen Pow és szerzőtársai 2018 óta több alkalommal kifejtették azon elméletüket, hogy a *Kuoninghe/Huoninghe* 滬寧河 átírás, amelyre ebben a tanulmányban 1. névátírás verzióként hivatkozom, „talán a Hernád/Hornád folyót jelöli”,¹⁴ illetve „minden valószínűség szerint a Hernád folyóra történő utalás”.¹⁵ Véleményük szerint az 1. névátírás verzió első két írásjegye (滬寧) a Hernád folyó „Hornád” névváltozatát volt hivatott visszaadni, és a két írásjegy a „Qoning” vagy „Qorning” hangsort jelölte.¹⁶ Bár az elképzelést kifejtő tanulmányok számos értékes kutatási eredményt is tartalmaznak, Pow és szerzőtársai ebben a kérdésben *tévednek.* Ennek oka, hogy *alapvető szakmai, kutatómódszertani hibát* követnek el: véleményüket az írásjegyek *jelenkori, modern* kiejtésére alapozzák, és nem az írásjegyek *korabeli, 13–14. századi* kiejtésére.

Pow és szerzőtársai a kínai írásjegyek által jelölt hangok tárgyalásakor *nem végeznek történeti fonológiai vizsgálatot.* Nem támaszkodnak sem a kínai nyelv történeti fonológiáját vizsgáló sinológiai kutatásokra, sem ezen kutatások elsődleges forrásaira (pl. korabeli rímszótárak). A kérdéssel foglalkozó fejtegetéseik során *ilyen elsődleges és másodlagos forrásokra, szakirodalmi művekre sehol nem történik hivatkozás.*

Véleményük teljes mértékben figyelmen kívül hagyja a vonatkozó szakirodalmi adatokat. Konceptiójukat a két kínai írásjegy „Huoning” kiejtésére alapozzák, amely azonban az írásjegyek kapcsolat egyik *jelenkori, modern* kiejtése.¹⁷

A szakirodalmi adatok világosan mutatják, hogy miközben a 寧 írásjegy (amely a korszak átírási rendszerében „ning” vagy „ring” hangsort is jelölhetett) kiejtése a 13–14. század óta többé-kevésbé változatlan maradt, addig az írásjegykapcsolat első elemét képező 渾 írásjegy kiejtése az elmúlt évszázadok során jelentős átalakuláson ment keresztül. Márpedig Pow és szerzőtársainak koncepciója elsősorban ennek az írásjegynek a hibásan „rekonstruált” kiejtésére épül. Véleményünkkel kapcsolatban tényként rögzíthetjük, hogy a „ning” hangsor előtti „rekonstrukciójukat” (Qo/Qor) a szakirodalmi adatok nem igazolják, sőt határozottan cáfolják.¹⁸

Az elmondottakból következően egyértelműen kijelenthetjük, hogy Pow és szerzőtársainak véleménye tudományosan nem megalapozott.

A 2. névátírás verzióinak számos „előnyös tulajdonsága” van az 1. névátírás verzióhoz képest. Egyrészt *lecsökkenti* a lehetséges olvasatok számát, ezzel még határozottabban rajzolja ki azt a fonetikai markersort, amelyet mindkét névátírás alkalmazni kíván a magyar földrajzi név átírására. Másrészt ennek a névátírásnak a korabeli kiejtése, és így a fent elmondottak helytállósága *bárki által könnyen ellenőrizhető*. Ez a névátírás ugyanis olyan írásjegyeket használ, amelyek 13–14. századi kiejtésének rekonstrukciója kivétel nélkül megtalálható Edwin G. Pulleyblank klasszikusnak számító történeti fonológiai művében, a *Lexicon of Reconstructed Pronunciation in Early Middle Chinese, Late Middle Chinese, and Early Mandarin* című könyvben.¹⁹ Mivel a könyv angol nyelvű, így akár a sinológia tudományterületén járatlanok is minden nehézség nélkül ellenőrizhetik a fentebb elmondottakat.

A kőtáblafelirat szövegében fennmaradt fonetikai adat tehát meggyőzően bizonyítja és rendkívül nehezen vitathatóvá teszi, hogy a kínai nyelvű mongol források a muhi csata helyszínéneként a „Karingó folyót/eret” jelölik meg.

A kőtáblafelirat keletkezésének körülményei

A kőtáblafelirat keletkezésének körülményei meglehetősen jól rekonstruálhatók. Mindenekelőtt, tudjuk, hogy *ki írta*: a szöveg szerzője a 13. századi Kína egyik legkiemelkedőbb tudósa, a Mongol Birodalom egyik legnevesebb történétírója, a híres Hanlin Akadémia tagja, Wang Yun 王惲 (1227–1304) volt, aki már az 1260-as évek elején egyike volt a mongol udvar történeti dokumentumait író, szerkesztő és gondozó magas rangú hivatalnokoknak. Wang Yun a kőtáblafelirat szövegében meg is nevezi magát a felirat szerzőjeként, egyik gyakran alkalmazott önmegszólítását használva (Wang Mou 王某).²⁰

Wang Yun élete és munkássága szorosan összefonódott a híres Hanlin Akadémiával (Hanlin Yuan 翰林院), amely több mint ezeréves története során nagyhírű tudósok gyűjtőhelye volt Kínában, és amely az 1200-as években már több évszázados hagyománnyal rendelkezett. A Mongol Birodalom Hanlin Akadémiáját Kubiláj kán hozta létre a kínai tradíciókat folytatva 1261-ben, amikor már Kína jelentős része felett uralkodott. Wang Yun 1261-ben a Hanlin Akadémia tagja lett, és ugyanekkor kinevezték az akkor még önálló szervezetként funkcionáló Birodalomtörténeti Akadémia történétírásért felelős hivatalnokának

(*Guoshi Yuan bianxiuguan* 國史院編修官). A Hanlin Akadémia és a Birodalomtörténeti Akadémia egyaránt a mongol uralkodói udvarban működött. Wang Yun még a harmincas éveiben járt, amikor ezeket a fontos pozíciókat elnyerte Kubiláj kán udvarában. Pár évvel később, 1264-ben a Hanlin Akadémia és a Birodalomtörténeti Akadémia egyesült. Az egyesített intézmény Wang Yun élete során ezt követően túlnyomórészt a Hanlin és Birodalomtörténeti Akadémia (Hanlin Guoshi Yuan 翰林國史院) nevet viselte hivatalosan, de a hosszú nevet a kortársak gyakorta rövidítették Hanlin Akadémiának. Mint a hivatalos elnevezés is tükrözi, az akadémia egyik fontos feladata a történeti anyagok, dokumentumok írása, szerkesztése, összegyűjtése, gondozása volt. Ráadásul az akadémia tudósai a mongol uralkodói udvar belső köréhez tartoztak. A kőtáblafelirat szerzője ebben az intézményben végezte munkáját élete jelentős részében. Wang Yun hetvenedik születésnapjának tiszteletére készült egy ünnepi verseskötet, amelyben a kor jeles személyiségei köszöntötték őt költeményeikkel. A kötet előszavát író Li Jian a hetvenéves Wang Yunt egyebek mellett „a birodalom történetírójának” (*xiu guo shi* 修國史) nevezi.²¹

Tudjuk azt is, hogy Wang Yun *mi okból írta* a kőtáblafeliratot. Mint a kőtáblafelirat előszavából (*xu* 序) is világosan kiderül, a kőtábla és a rajta olvasható felirat úgy jött létre, hogy a mongol uralkodó „ősök templomát építtetett” (*jian ci* 建祠) és ott „kőtáblát állíttatott” (*shu bei* 樹碑) Bulianjidai 不憐吉歹 tartományi prefektus őseinek tiszteletére, hogy ezzel is elismerje Bulianjidai őseinek „kiemelkedő érdemeit” (*feichang zhi gong* 非常之功). Bulianjidai a muhi csata és a magyarországi tatárjárás legfőbb stratégájának, legmeghatározóbb katonai vezetőjének, Szübeetej hadvezérnek a dédunokája volt. A feliratról világosan kitűnik, hogy az ősök temploma kiemelten három ős kultikus tiszteletét szolgálta: Szübeetej hadvezér, valamint fia, Wulianghedai 兀良合歹, és unokája, Azhu 阿朮 tiszteletét. Mindhárman a Mongol Birodalom meghatározó katonai vezetői voltak. Az ősök templomán belül e három ős tiszteletére három külön csarnok/terem létesült. Az ősök tiszteletére emelt templomok a kínai konfucianizmus vallási aktusainak, őskultuszának, szertartásainak alapvető fontosságú színhelyei voltak. A templomokban az ősöknek névre szóló lélektáblát állítottak, a magasrangú ősök számára rangjukhoz méltó oltárt emeltek, és ezek előtt mutatták be a szertartásokat, áldozatokat. Az ősök templomainak rendszeres tartozéka volt a templomban tisztelt fontosabb ősök érdemeit bemutató feliratos kőtábla (*bei* 碑). Az általunk vizsgált kőtábla is ilyen: elsősorban Szübeetej, valamint fia, Wulianghedai, és unokája, Azhu érdemeit dicsőíti. Az imént elmondottakból jól látható az is, hogy Szübeetej dédunokájának korában a Kína feletti hatalmat gyakorló mongol uralkodói elitre és ezen belül Szübeetej családjára mennyire jelentős hatást gyakorolt a kínai civilizáció, kultúra, vallás, gondolkodás, értékrend.²²

Meglehetősen nagy pontossággal meg tudjuk állapítani a kőtáblafelirat keletkezésének időpontját is.

Christopher P. Atwood a felirat keletkezésének időpontját 1286-ra teszi.²³ Rá hivatkozva Pow és Liao ugyanerre a dátumra datálja a szöveget.²⁴ Atwood datálása azonban *egyértelműen téves*. A kőtáblafelirat több okból sem keletkez-

hetett 1286-ban, ezt bizonyítandó az alábbiakban három perdöntő érvet ismeretek. Egyrészt a kótáblafelirat *múlt időben* beszél Azhu (Szübeetej unokája) 1287-ben bekövetkezett haláláról és halálának okáról, mindezt egy évvel korábban (amikor Atwood szerint a szöveg keletkezett) nyilvánvalóan nem tudhatta a szöveg írója.²⁵ Másrészt a kótáblafelirat bevezető része az ősök temploma felállításának okait és folyamatát ismertetve egyértelmű dátummegjelöléssel megemlíti egy 1295-ben történt mozzanatot, tehát a kótáblafeliratnak minden kétséget kizáróan ezt követően kellett keletkeznie.²⁶ Harmadrészt a szöveg bevezetőjében a kótáblafeliratot készítő Wang Yun egyértelműen „a Hanlin Akadémia tudósának” (Hanlin *xueshi* 翰林學士) nevezi önmagát,²⁷ azonban az Atwood által megjelölt időpontban (1286-ban) Wang Yun *éppen nem volt a Hanlin Akadémia tagja*, sőt, jól bizonyítható tény, hogy 1284 és 1289 között mindenféle hivatali tevékenységnek hátat fordítva, visszavonultan élt szülőföldjén, Weizhouban.²⁸

Mikor keletkezett tehát a kótáblafelirat? Először is határozzuk meg a szöveg keletkezési idejének alsó határát (azaz legkorábban mikor keletkezhetett a kótáblafelirat)! Mivel a szöveg pontos dátummegjelöléssel megemlíti egy 1295-ös eseményt (a pontos dátummal megjelölt események közül ez a legkésőbbi), ezért egyértelmű, hogy a kótáblafelirat *1295-nél korábban nem keletkezhetett*. Ezt követően határozzuk meg a szöveg keletkezési idejének felső határát (vagyis, hogy legkésőbb mikor keletkezhetett a kótáblafelirat)! Egyrészt tudjuk, hogy a szöveg 1295-nél korábban nem keletkezhetett, másrészt tudjuk, hogy a szöveg bevezetőjében a kótáblafeliratot készítő Wang Yun egyértelműen a Hanlin Akadémia tudósának nevezi önmagát. Wang Yunról tudjuk, hogy 1293-ban ment vissza a Hanlin Akadémiára,²⁹ és 1301-ben vonult vissza, immár végérvényesen.³⁰ Ez azt jelenti, hogy a kótáblafelirat készítésének *legkésőbbi időpontja 1301*. (Wang Yun nem sokkal később, 1304-ben halt meg.) Az elmondottakból következően a kótáblafelirat minden bizonnyal 1295 és 1301 között keletkezett, vagyis 54–60 évvel a muhi csata után. Fontos hangsúlyozni, hogy *a kótáblafelirat keletkezésének időpontja nem azonosítható a szöveg megírásához felhasznált történeti dokumentumok keletkezésének időpontjával*.

Milyen módon, milyen formában maradt fenn a szöveg?

A kótáblafelirat, néhány hiányzó írásjegytől eltekintve, teljes terjedelmében megőrződött a Wang Yun írásait összegyűjtő *Qiujian xiansheng daquan wenji* 秋澗先生大全文集 (Qiujian úr összegyűjtött művei) című mű 50. tekercsében. A műben ugyanis a Wang Yun által készített kótáblafeliratokat is igyekeztek összegyűjteni a gyűjtemény összeállítói.³¹

Emellett a kótáblafeliratnak fennmaradt egy rövidített, kivonatos verziója is a Su Tianjue 蘇天爵 által 1329 körül³² írt *Yuanchao mingchen shiliue* 元朝名臣事略 (A Yuan-dinasztia híres főembereinek rövid életrajza) című könyvben.³³

A következőkben az eredeti középkori kínai nyelvű szöveg alapján készült magyar fordításban, teljes terjedelemben közlöm a kótábla szövegének azon részét, amely Szübeetej hadvezérről, a magyarországi tatárjárás és a muhi csata legfőbb stratégiájáról, legmeghatározóbb katonai vezetőjéről szól. A kótáblafelirat ezen jól körülhatárolható tematikai egységéről, amely a kótáblán egybefüggő szöveget alkot, korábban sem angol, sem magyar nyelven nem készült

teljes terjedelmű fordítás. Magyar nyelvre korábban egyetlen részletét sem fordították le. Angol nyelvre Christopher Atwood,³⁴ illetve Carl Fredrik Sverdrup³⁵ fordított le néhány rövid szakaszt, de az általuk készített fordítások nem érintették számos egyéb tartalmi egység mellett a magyar vonatkozású részt sem. Bár a szövegnek csak egy rövid szakasza foglalkozik a muhi csatával és a magyarországi tatárjárással, ez azonban kis terjedelme ellenére jónéhány fontos információt tartalmaz. Emellett a fordításban közölt szöveg többi része jelentős mértékben elősegíti azoknak az eurázsiai történeti és katonai folyamatoknak a pontosabb megismerését, amelyeknek szerves részét képezték a magyarországi események. A kőtáblafelirat Szübeetej hadvezéréről szóló szövegének magyar fordítását abból a célból adom közre, hogy ez a kínai nyelven fennmaradt tatár történeti forrás, amely mostanáig itthon és külföldön egyaránt méltatlanul kevés figyelmet kapott, a jövőben a muhi csata és a magyarországi tatárjárás kutatói számára hozzáférhető és kutatási célokra felhasználható legyen.

***A Nagy Yuan Birodalom nagyméltóságú főura, tartományi prefektusa, Wuliang úr ősei templomának kőtáblafelirata*³⁶**

(...) (*Bulianjidai*, azaz tiszteleti nevén *Wuliang* úr) ősei a mongol *wulianghe* törzsből származnak. Távoli őse, *Nielibi*, olyan ember volt, aki mestere volt a beszédnek, és híres volt arról is, hogy kiválóan énekelt. Ő nemzette *Beihudu* bátort [vitézt], akiről mindenki úgy vélekedett, hogy ő egy „*zhelima*”. A *hanok* nyelvén ez azt jelenti: „a stratégiai gondolkodásban elmélyült ember”. Leszármazottainak harmadik generációjába tartozó unokája [*Nielibi* dédunokája], *Hechiwen* bátor [vitéz] két fiúgyermeket nemzett, az egyik neve *Haban*, a másik neve *Habuli* volt. *Habannak* két fiúgyermekke született, az idősebb neve *Huluhun* volt, a másodszülött fiúé pedig Szübeetej.³⁷

Történt, hogy amikor *Taizu* uralkodó [Dzsingisz kán] a *Banzhuna*-tenger-nél³⁸ tartózkodott, apjuk [Szübeetej és *Huluhun* apja], *Haban*, egy birkanyáját akart beszolgáltatni az uralkodónak. Útközben azonban rablókba botlott, akik foglyul ejtették. *Huluhun* és az öccse [Szübeetej] a rablók nyomába eredt, és utólérte őket. Ekkor fegyvereikkel ütni-vágni, gyilkolni kezdték a haramiákat. Akik a tolvajbandából megmaradtak, azok megfutamodtak. Így az apjukat megmentették a veszedelemből, a felajánlott állatok pedig végül eljutottak az uralkodóhoz. Ettől fogva az idősebb és a fiatalabb fivér az északi törzsek körében híres volt szülőtiszteletéről és igazságosságáról.³⁹

Taizu [Dzsingisz kán] uralkodásának idején *Huluhun* bátor [vitéz], mivel jól értett a lovagláshoz és az íjazáshoz, századosi rangra emelkedett. A *naimanok* [a najmanok] ekkor még nem hódoltak be. *Huluhun* a Nagy Faltól délre harcolt ellenük, és ő vezette az előőrsöt. Legyőzte őket, és azok félelmükben futásnak eredtek. Rangja ekkor továbbszállt az öccsére [Szübeetejre], aki *Bulianjidai* dédapja volt.

Az első csarnokban: (*Bulianjidai*) dédapja, a fenséges úr, kinek tabu alá eső neve Szübeetej. Ő eredetileg szövetségi kezesként⁴⁰ kezdte meg szolgálatát. Azt követően századosi rangra emelkedett.

A *renshen* évben [1212], amikor *Taizu* uralkodó [Dzsingisz kán] *Zhongxia* [Kína] meghódítására készült, először *Huanzhou* ellen indított támadást. Annak erődítménye kicsiny volt, de szilárd, és úgy tűnt, hogy nem lesz könnyű bevenni. Őméltósága [Szübeetej] azonban felmászott a falra, és elsőként jutott át rajta. Az uralkodó dícséretben részesítette bátorságáért, és egy szekérszék aranyat és kincset adományozott számára.

A *bingzi* évben [1216] az uralkodó [Dzsingisz kán] gyűlést tartott a hadvezérekkel a *Tulie* folyónál [a *Tola* folyónál vagy más néven *Túl* folyónál], és azt kérdezte: „*A mielij* [a merkit] törzs még nem hódolt be. Ki indít számomra hadjáratot ellenük?” Őméltósága [Szübeetej] azon nyomban elvállalta az uralkodó által kiszabott feladatot. Kiválasztotta alvezérének *Anichut*, hogy egy százfős csapat élén végezzen lovas felderítést. Ezt követően elmagyarázta számára, hogy milyen stratégiát alkalmazzon. *Anichu* az ő utasításai szerint járt el, és azok [a merkitiek] valóban nem fogtak gyanút, nem tettek semmilyen előkészületet. Amikor (Szübeetej) a fősereggel megérkezett, a *Chan* folyó partján sorakoztatta fel a katonáit. Az első összecsapás során megfutamította (a merkitéket), és foglyul ejtette két hadvezérüket. Miután a két hadvezért a veszthelyre vitette, akik megmaradtak a seregből, megadták magukat.

A *xinsi* évben [1221] a *mielijik* [a merkitiek] vezérét, *Huodut* üldözte. (Ennek során) *Yuyunél* megütközött a *qinchák* [a kipszakokkal],⁴¹ és legyőzte őket.

A *renwu* évben [1222] *Taizu* uralkodó [Dzsingisz kán] hadjáratot indított a *Huihui* Birodalom [a *Hvárezmi Birodalom*] ellen. Annak... [uralkodója hátrahagyta]⁴² birodalmát, és elmenekült. Parancsba adatott Őméltóságának [Szübeetejnek] és *Zhibienek* [Dzsebének], hogy eredjenek a nyomába. Amikor a *Huili* folyóhoz értek, hátrányba kerültek a harcban. Ekkor Őméltósága [Szübeetej] serege a folyó keleti partján állomásozott. Meghagyta embereinek, hogy (éjjel) mindegyikük három fáklyát gyújtson meg, hogy ezáltal nagyobbnak tűnjön seregének létszáma. És valóban, a (hvárezmi) király még az éjszaka folyamán megfutamodott. Ezt követően Őméltósága [Szübeetej] feladatba kapta, hogy tízezer lovas élén üldözze tovább a *Buhan* folyótól, és üssön rajta. Amikor már majdnem utolérte, (a hvárezmi király) egy tengeri szigeten rejtőzött el. Ekkor ellenőrzés alá vonta a stratégiai pontokat, hogy a mozgása ellehetetlenüljön. Alig telt bele egy hónap, (a hvárezmi király) halálra sorvadt tömlőcében. (Szübeetej) megszerezte temérdek kincsét, és beszolgáltatta azt az uralkodónak [Dzsingisz kánnak], aki ily módon méltatta őt: „Szübeetej pajzzsal a feje alatt hál, véres csatákat vív, és családom szolgálatának szenteli erejét. Rendkívül nagyra becsülöm őt!” Majd egy öblös hasú ezüstkancsónyi kincset adományozott számára.

A következő esztendőben, a *guwei* évben [1223], (Szübeetej) engedélyt kért arra, hogy hadjáratot indítson a *qinchák* [a kipszakok] ellen. Engedélyt kapott rá, majd ezt követően hosszú utat bejárva forgolódott a *Kuandjingji*-tenger [a *Kaszpi-tenger*] körül, elfoglalta a *Taihe*-hegységet [a *Kaukázust*], hegyeket vágatott át, utakat nyitott, és úgy bukkant elő, hogy nem számítottak rá. Amikor megérkezett, akkor a (kipszakok) vezérei éppen gyűlést tartottak a *Buzu* folyónál. Rájuk eresztette katonáit, akik nagy hévvel rájuk zúdultak. Azok

[a kipc sakok] azt sem tudták mitévők legyenek, (Szübeetej) pedig végül elfoglalta a területüket.

Ezt követően a *ganluosik* [az oroszok] idősebb és fiatalabb *Michisilaojával* [Msztyiszlavjával] vívott kemény harcot, és megadásra kényszerítette őket. Ezután követet menesztett, és feliratban kérte az uralkodótól [Dzsingisz kántól], hogy a *mielijik* [a merkitek], a *naimanok* [a najmanok], a *qieliek* [a kereitek], a *hangjinek*, a *qinchák* [a kipc sakok] és mások által kiállított ezredek ből egyesített hadsereget hozhasson létre.

A *jiashen* évben [1224] nyolcszor ment audienciára az uralkodóhoz, és tízezer lovat hajtott az udvarba hódolati ajándék gyanánt.

A *bingxu* évben [1226] győzelmet aratott a *sali weiwuerok* [a sárga ujugrok – sárga ujugur, szari ujugur, szarig jugur, jugur], a *deqin* [a tegin], a *simenek* és más törzsek felett. Továbbá leigázta a Nyugati Területek határvidékének törzseit. Közben ötezer kancára tett szert, amelyet beszolgáltatott az udvar számára, és egy sem...⁴³

A *gengyin* évben [1230] *Taizong* uralkodó [Ögödej kán] megparancsolta *Ruizong*nak [Tolujnak],⁴⁴ hogy a *Song* Birodalom határvidéke mentén kerülve, észak felé haladva végezzen bekerítő hadműveletet, és foglalja el *Henant* [a Sárga-folyótól délre fekvő vidéket]. Óméltósága [Szübeetej] is vele tartott. Útjuk során áthaladtak a *Niutouguanon* [a Marhafej-átjárón]. Szembekerültek a *jinek*⁴⁵ hadvezérével, *Hedaval*, aki temérdek gyalogos és lovaskatonát parancsnokolt. Ófelsége [Toluj] megkérdezte, hogy milyen stratégiát alkalmazzanak. Óméltósága [Szübeetej] ezt a tanácsot adta: „Ha (ezek) a város lakó emberek sok fáradtsággal és nehéz körülményekkel találják majd szembe magukat, akkor kelletlenül állnak a harchoz, igyekeznek kitérni előle, lelohad a harci kedvük. Az ilyen katonákat könnyen le tudjuk győzni, amikor megütközünk velük.” A *Sanfeng*-hegynél nagy vereséget mértek *Hedara*. Ettől fogva a *jinek* nem tudtak többé katonai ellenállást kifejteni.

A *renchen* év [1232] nyarán *Ruizong* [Toluj] hazatért, és letáborozott *Guanshanban*. Óméltóságát [Szübeetejt] otthagya, hogy az összes sereg az ő vezénylete alatt vonjon ostromgyűrűt *Bianjing*⁴⁶ köré. A *jinek* uralkodója elmenekült észak⁴⁷ felé, és átkelt a Sárga-folyón. (Szübeetej) utólérte, és vereséget mért rá *Huanglonggang*nál. Tízezer harcost ölt meg.

A *guisi* év [1233] őszén a *bianjing*beliek megadták magukat. Ekkor (Szübeetej) hadiszákmányává vált a *jin* uralkodó felesége, ágyasai és kincsei, és mindezeket beszolgáltatta az udvar számára. Ugyanezen év telén (Szübeetej) bekerítette a *jinek* uralkodóját *Caiban*.

A következő esztendőben, a *jiawu* évben [1234] a *Jin*-dinasztia megdőlt. Ekkor *Bianliang*⁴⁸ már nagyon régóta szenvedett a harcoktól, és olyan éhínség sújtotta, hogy az emberek körében pusztított az éhhalál. Ezért Óméltósága [Szübeetej] parancsot adott (seregeinek), hogy engedjék őket [a város népét] észak felé átkelni (a Sárga-folyón). Ezzel lehetővé tette, hogy olyan földre távozzanak, ahol boldogulni tudnak. Kegyes cselekedete, mellyel húst növesztett a csupasz csontokra, a mai napig nem veszett feledésbe.

Ugyanebben az évben *Badu* [Batu] és más fejedelmek parancsba kapták, hogy indítsanak hadjáratot nyugaton. Ófelsége úgy vélekedett, hogy Óméltósága [Szübeetej] jól ismeri a hadviselés fortélyait, bátor és jó stratégia, ezért őt választotta ki az előörs vezetésére. Ezt követően (Szübeetej) foglyul ejtette *Bachiman* [Bacsman kán] feleségét a *Kuanji*-tengernél [a Kaszpi-tengernél].

A *xinchou* évben [1241] *Badu* [Batu] és más fejedelmek parancsba kapták, hogy vezessenek hadjáratot a *wulusik* [az oroszok] ellen.⁴⁹ Azok azonban legyőzték őket. Ostrom alá vették *Tulige* falait, de nem tudták bevenni az erődítményt. (Ekkor Batu) feliratot intézett az uralkodóhoz, melyben kérte, küldje el Óméltóságát [Szübeetejt], hogy ő irányítsa a harcokat. Ezt követően (Szübeetej) foglyul ejtette a *wulusik* [az oroszok] uralkodóját, *Yeliebant*. Ostrom alá vette *Tulige* falait, és három nap alatt bevette az erődítményt.

Ezt követően (Szübeetej) részt vett a *mazha* [a magyar] törzs elleni támadásban. Értesüléseik voltak arról, hogy azok uralkodója, a *qielian* [a király], rendkívül hatalmas katonai erővel rendelkezik. A fejedelmek öt hadoszlopba formálódva hatoltak be (az országba). Óméltósága [Szübeetej] azt a haditervet eszelte ki, hogy alkalmazzanak provokációt, és csalják őket a *Guoning* folyóhoz [a Karingó folyóhoz]. A (mongol) főserg felvette a harcot, de alulmaradt a csatában. Azonban (Szübeetej) az alsó folyásnál fák használatával átkelt a folyón, majd egyenesen nekitámadva mozsárba fogta (a magyarok) erődjét, és bevette azt.

Óméltósága [Szübeetej] *Dingzong* [Güjük kán] uralkodásának *wushen* évében [1248] halt meg a *Tulie* folyó [a Tola folyó vagy más néven Túl folyó] mellett, hetvenhárom éves korában. Óméltósága [Szübeetej] mélyeséges tudással rendelkezett a stratégiaalkotás terén, kiválóan értett a hadvezetéshez, bátor volt, és semmi nem jelentett számára akadályt, bármily hatalmas feladattal állt szemben, mindig megbirkózott vele.

Annak idején, amikor *Taizu* uralkodó [Dzsingisz kán] hadjáratot indított a *xixiak* [a tangutok] ellen, Óméltósága [Szübeetej] kérte, hogy ő is vele tarthasson. Ófelsége [Dzsingisz kán] azonban tudván, hogy Óméltósága [Szübeetej] már nagyon hosszú ideje hadi szolgálatot teljesít, megparancsolta neki, hogy térjen haza, és tegye tiszteletét a szüleinél. Nem sokkal később azonban (Szübeetej) ismét kérte, hogy csatlakozhasson, ezekkel a szavakkal: „Ha alattvalód pihenéssel múlatná idejét, miközben uraságod fáradozik, alattvalód azon gyötrődne, hogy ez nem helyénvaló.” Ilyen volt az ő hűsége és szorgalma! (...)

Összegzés

A tanulmány egyik fontos célja volt a kutatók figyelmét ráirányítani arra a kínai nyelvű mongol kőtáblafelírra, amelynek Szübeetej hadvezéről szóló része tudományos szempontból rendkívül értékes adatokat és információkat tartalmaz a muhi csatáról, a magyarországi tatárjárásról, és azokról az eurázsiai történeti, katonai folyamatokról, amelyeknek szerves részét képezték a magyarországi események. A tanulmány magyar fordításban, teljes terjedelemben közli a vizsgált kőtáblafelirat Szübeetej hadvezéről szóló részét, annak érdekében, hogy ez a kínai nyelven fennmaradt tatár történeti forrás, amely mostanáig itthon és külföldön egyaránt méltatlanul kevés figyelmet kapott, a jövőben a muhi csata és

a magyarországi tatárjárás kutatói számára hozzáférhető és kutatási célokra felhasználható legyen.

A tanulmányban bemutatott kőtáblafelirat rendkívüli jelentőségét egyebek mellett az adja, hogy *újabb fontos adatot szolgáltat* a muhi csata pontos helyszínével kapcsolatban. A kőtáblafelirat, két másik kínai nyelvű mongol történeti dokumentumhoz hasonlóan, a muhi csata helyszínéként a *Karingó folyót/eret* jelöli meg. A szövegben alkalmazott kínai nyelvű névátírás *százszázalékos pontossággal* adja vissza a magyar „Karingó” földrajzi nevet. Ez az új adat *rendkívül erős új bizonyítéka* a 2018-ban publikált „Karingó-elméletnek”, amely szerint a muhi csatában a magyarok és a tatárok közötti döntő összecsapásra, tehát a magyar tábor ostromára, a magyar tábor körülvevő Karingó/Kerengő/Keringő folyó/ér térségében került sor.

JEGYZETEK

- 1 P. Szabó 2018, 259–286.
- 2 P. Szabó 2018, 270–275, 277–280.
- 3 P. Szabó 2018, 273–274. A százszázalékos pontosság azt jelenti, hogy a „Karingó” hangsor hét hangjából héthez kapcsolódóan azonosítható fonetikai marker a kínai nyelvű hangátírásban, a megfelelő sorrendben.
- 4 A korábbi kutatásokról lásd: P. Szabó 2018, 270–271.
- 5 „Subutai” 速不台. In: *Yuanshi* 元史. Juan 121. 卷一百二十一, Liezhuan 8. 列傳第八 (A *Wuying Dian ershisi shi* 武英殿二十四史 részét képező *Yuanshi* 元史 szövegváltozat.) Lásd: P. Szabó 2018, 262–267.
- 6 „Xuebutai” 雪不台. In: *Yuanshi* 元史. Juan 122. 卷一百二十二, Liezhuan 9. 列傳第九 (A *Wuying Dian ershisi shi* 武英殿二十四史 részét képező *Yuanshi* 元史 szövegváltozat.) Lásd: P. Szabó 2018, 267–270.
- 7 P. Szabó 2018, 270–275.
- 8 P. Szabó 2018, 273–274.
- 9 Wang Yun, 50. tekercs.
- 10 Lásd pl.: Mathews 1975, 657.
- 11 Ning 1985, 263, 282, 321. A kínai írásjegyekkel történő fonetikai átírás [n] = [r] hangjelöléséről lásd: Zhang 1993, 103–109.; Ao 2012, 25–28.; P. Szabó 2018, 272. (r/n = [r] vagy [n])
- 12 Pulleyblank 1991, 116, 122, 226. A kínai írásjegyekkel történő fonetikai átírás [n] = [r] hangjelöléséről lásd az előző jegyzetet. (r/n = [r] vagy [n])
- 13 P. Szabó 2018, 272–274.

- 14 Pow, Liao 2018, 65.
- 15 Pow, Laszlovszky 2019, 265.
- 16 Pow, Liao 2018, 65–66.; Pow, Laszlovszky 2019, 264–265.
- 17 *A jelenkori Huoning olvasat kezdő mássalhangzóját „mongolosítják”, így érkeznek el az általuk feltételezett Qoning olvasathoz.*
- 18 Néhány példa arra, hogy Pow és szerzőtársainak véleménye mennyire nincs tekintettel a szakirodalmi adatokra. A 13. század második felében keletkezett *Menggu ziyun* (Mongol rímszótár) című könyv, amely a Yuan-kori (13–14. század) standard kínai nyelv kutatásának az egyik legfontosabb forrása, a 灑 írásjegy kiejtését Phags-pa írással jegyzi le, és azt mutatja, hogy az írásjegy korabeli standard kiejtése k^hwaw (hozzávetőleg: k^huau, k^huau) volt. Egyértelmű tehát, hogy a *Menggu ziyun* nem igazolja vissza Pow és szerzőtársainak „rekonstrukcióját”. (Lásd: *Menggu ziyun* 蒙古字韻, Juan xia 卷下, 17 十七.) A szakirodalomból kitűnik továbbá, hogy a Yuan-korban a kwaw/kau kiejtésű 郭 elemet tartalmazó írásjegyek (pl. 擲, 廓, 鞞) trendszerűen k^hwaw, k^hau vagy kwaw kiejtésű szavakat jelöltek. Épp úgy, mint a *Menggu ziyunben* a 灑 írásjegy, amely tökéletesen illeszkedik ebbe a trendbe. (Pulleyblank 1991, 116, 117, 179.; Ning 1985, 266, 321.) Pow és szerzőtársainak „rekonstrukciója” ugyanakkor ebbe a hangtani trendbe nem illeszkedik. Ezekon kívül még egy tényre hívom fel a figyelmet. A *Menggu ziyun* (Mongol rímszótár), amely nem sokkal a muhi csata után keletkezett, nem csak mongol írással, hanem kínai írással is definiálja a 灑 írásjegy kiejtését, oly módon, hogy a 灑 írásjegy azonos kiejtésű ekvivalenseként adja meg a 廓 írásjegyet. (Lásd: *Menggu ziyun* fent idézett részlete.) Márpedig az utóbbi írásjegy korabeli kiejtését több meghatározó történeti fonológiai mű is rekonstruálta. Ezen szakirodalmi művek alapján megállapítható, hogy a 灑 írásjegy korabeli standard kiejtése k^hau, k^hwaw volt (Ning 1985, 266.; Pulleyblank 1991, 179.). Ezeket a szakirodalmi adatokat (számos más szakirodalmi adat mellett) Pow és szerzőtársai teljes mértékben figyelmen kívül hagyják.
- 19 Pulleyblank 1991, 116, 122, 226.
- 20 Li 1999, 63.; Yang 2006, 32.; Zheng 2008, 56–57.; Yu 2011, 25.; Atwood 2015, 253, 255–256.; Atwood 2017, 41–43.; Kokichi 2017, 9.; Sverdrup 2017, xv, 173.; Wang 2017, 9.; Wei 2020, 92.; Wang Yun, 50. tekercs.
- 21 Li 1999, 63.; Shi 2008, 11.; Zheng 2008, 57.; Xia 2010, 226–227.; Li 2016, 28–34, 53.; Wang 2017, 9–10.
- 22 Wang Yun, 50. tekercs; Tsutsumi 1991, 1–10.; P. Szabó 2003, 99–103.
- 23 Atwood 2015, 253.
- 24 Pow, Liao 2018, 40.
- 25 Wang Yun, 50. tekercs. (Azhu halálát Atwood is a kótáblafelirat szövegével megegyező módon, 1287-re datálja. Lásd: Atwood 2004, 6.)

- 26 Wang Yun, 50. tekercs. A dátummegjelölés: *Yuanzhen yinian* 元貞一年 (a *Yuanzhen*-időszak első éve), vagyis 1295. Lásd pl.: Mathews 1975, 1175.
- 27 Wang Yun, 50. tekercs.
- 28 Kokichi 2017, 13.; Ma 2017, 5–8.
- 29 Wang 2017, 10.
- 30 Kokichi 2017, 10.
- 31 Wang Yun, 50. tekercs. (Wang Yun egyik tiszteleti neve „*Qiujuan úr*” volt. Az írásait összegyűjtő mű címe *Qiujuan xiansheng daquan ji* 秋澗先生大全集 formában is ismert.)
- 32 Yao 2019, 9.
- 33 Su 2019, 25–33.
- 34 Atwood 2015, 255.; Atwood 2017, 42–43, 45.
- 35 Sverdrup 2017.
- 36 A fordítás az alábbi szövegváltozat alapján készült: Wang Yun 王惲: *Da Yuan guanglu dafu pingzhang zhengshi Wuliang shi xianmiao beiming* 大元光祿大夫平章政事兀良氏先廟碑銘 (A Nagy Yuan Birodalom nagyméltóságú főura, tartományi prefektusa, Wuliang úr ősei templomának kőtáblafelirata). In Wang Yun: *Qiujuan xiansheng daquan wenji* 秋澗先生大全文集 (Qiujuan úr összegyűjtött művei). Shanghai: Shangwu Yinshuguan. (Sibu congkan 四部叢刊 kiadás: Yuan-kori [1271–1368] kiadás alapján készült Hongzhi 弘治 időszakbeli [1488–1505] reprint 1922 körül nyomtatott facsimile kiadása.) Juan 50. 卷第五十. (50. tekercs)
- 37 Szübeetej nevének átírása a szövegben: *Subutai* 速不臺.
- 38 Szübeetej másik két életrajzában (a *Yuanshi* 121. és 122. tekercsében) ugyanez a helyszín *Banzhuni* folyó néven szerepel.
- 39 A szülőisztelet és az igazságosság (vagy másként: kötelességtudás) két alapvető fontosságú erény a konfuciánus erkölcsi, vallási és filozófiai rendszerben. P. Szabó 2003.
- 40 A szövetség garanciájaként a szövetséges rendelkezésére bocsátott „kezes”, „túsz”.
- 41 A kipszak megnevezés a kipszak-szári-kun törzsszövetséghez tartozó bármely népcsoportot jelölhette.
- 42 Ezen a helyen két írásjegy hiányzik, melyek a rövidített szövegváltozat alapján rekonstruálhatók: *wang wei* 王委. Su 2019, 25.
- 43 Ezen a helyen egy írásjegy hiányzik.
- 44 Toluj Ögödej testvére volt.
- 45 *Jin* a dzsürcsik alapította *Jin*-dinasztiát és az általuk uralt területet jelöli. Fénykorában a *Jin*-dinasztiá Kína jelentős részét uralta.

- 46 *Bianjing* ekkor a *jinek* fővárosa volt, a Sárga-folyó déli partján helyezkedett el. Mai neve: *Kaifeng*.
- 47 比=北 A rövidített szövegváltozat alapján emendálva.
- 48 *Bianjing* másik neve.
- 49 A dátummegjelölés ebben az esetben erősen leegyszerűsítő. Az „oroszk elleni hadjárat” több éven át tartott, és jóval 1241 előtt kezdődött. A szöveg talán azért köti az eseményt az 1241-es évhez, mert ekkorra a tatárok megvalósítottak tekinthették a hadjárat céljait.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ao Lingling 敖玲玲 2012. *Yuandai baihuabei tongming yiyi ci yanjiu* 元代白话碑同名异译词研究 (A Yuan-kori beszélt nyelvű kótáblafeliratokban található azonos nevek eltérő átírásainak vizsgálata). (Shuoshi xuewei lunwen 硕士学位论文.) Chongqing: Xinan Daxue.
- Atwood, Christopher P. 2004. *Encyclopedia of Mongolia and the Mongol Empire*. New York: Facts On File.
- Atwood, Christopher P. 2015. Pu'a's Boast and Doqolqu's Death: Historiography of a Hidden Scandal in the Mongol Conquest of the Jin. *Journal of Song-Yuan Studies* 45. 239–278.
- Atwood, Christopher. 2017. Jochi and the Early Western Campaigns. In *How Mongolia Matters: War, Law, and Society*, szerk. Rossabi, Morris: 35–56. Leiden, Boston: Brill.
- Kokichi, Takahashi 高桥幸吉 2017. Lun Wang Yun yu Yuan Haowen deng ren de shicheng guanxi 论王恹与元好问等人的师承关系 (Értekezés a Wang Yun és Yuan Haowen, illetve más személyek közötti mester és tanítvány kapcsolatáról). *Xinzhou Shifan Xueyuan Xuebao* 忻州师范学院学报 (A Xinzhou Tanárképző Egyetem Tudományos Folyóirata) 33 (3): 9–14, 55.
- Li Di 李迪 1999. Lun Yuandai Wang Yun de kexue huodong 论元代王恹的科学活动 (A Yuan-kori Wang Yun tudományos tevékenységéről). *Neimenggu Shida Xuebao (Zhexue, Shehui kexue Ban)* 内蒙古师大学报 (哲学社会科学版) (Journal of Inner Mongolia Normal University – Philosophy & Social Science) 28. (1): 63–71.
- Li Jiangwei 李江伟 2016. Yuanchu Hanlinyuan zhizhang fanwei ji qi tezheng chuyi 元初翰林院职掌范围及其特征刍议 (Meglátások a Yuan-kor eleji Hanlinyuan illetékességi területével és jellegzetességeivel összefüggésben). *Lishi jiaoxue* 历史教学 (History Teaching) 735. (2016/2): 28–34., 53.

- Ma Aoyuan 马奥远 2017. Ziwo shuxie, rentong ji fansi: lun Wang Yun zhiyuan houqi ju Wei de zhushu ji shiwen 自我书写、认同及反思：论王恽至元后期居卫的著述及诗文 (Önéletírás, önazonosság és önreflexió: Wang Yun azon írásainak, verseinek és prózáinak vizsgálata, melyek a zhiyuan időszak utolsó éveiben, a weibeli tartózkodás során készültek). *Henan Keji Xueyuan Xuebao* 河南科技学院学报 (Journal of Henan Institute of Science and Technology) 37. (3): 5–8.
- Mathews, R. H. 1975. *Mathews' Chinese-English Dictionary*. Taipei: Dunhuang Shuju.
- Ning Jifu 宁继福 1985. *Zhongyuan yinyun biaogao* 中原音韵表稿 (A Zhongyuan yinyun vázlatos lajstroma). Changchun: Jilin Wenshi Chubanshe.
- P. Szabó Sándor 2003. *A kínai erkölcs és a szülők tisztelete*. Budapest: Kossuth Kiadó.
- P. Szabó Sándor 2018. A muhi csata és a tatárjárás középkori kínai nyelvű források fényében. *Hadtörténelmi Közlemények* 131. (2): 259–286.
- Pow, Stephen, Laszlovszky, József 2019. Finding Batu's Hill at Muhi: Liminality between Rebellious Territory and Submissive Territory, Earth and Heaven for a Mongol Prince on the Eve of Battle. *Hungarian Historical Review* 8. (2): 261–289.
- Pow, Stephen, Liao, Jingjing 2018. Subutai: Sorting Fact from Fiction Surrounding the Mongol Empire's Greatest General (With Translations of Subutai's Two Biographies in the Yuan Shi). *Journal of Chinese Military History* 7: 37–76.
- Pulleyblank, Edwin G. 1991. *Lexicon of Reconstructed Pronunciation in Early Middle Chinese, Late Middle Chinese, and Early Mandarin*. Vancouver: UBC Press.
- Shi Peilei 时培磊 2008. Shilun Yuandai guanfang shixue dui menggu tizhide jicheng 试论元代官方史学对蒙古体制的继承 (A mongol rendszer továbböröklődése a Yuan-kori hivatalos történettudományban). *Neimenggu Daxue Xuebao (Zhaxue shehui kexue ban)* 内蒙古大学学报 (哲学社会科学版) (Journal of Inner Mongolia University – Humanities and Social Sciences) 40. (5): 9–14.
- Su Tianjue 蘇天爵 2019. Chengxiang Henan Wuding Wang 丞相河南武定王 (Ókancellársága, a henani Wuding fejedelem). In Su Tianjue 蘇天爵: *Yuanchao mingchen shiliue* 元朝名臣事略 (A Yuan-dinasztia híres főembereinek rövid életrajza). Juan er zhi er 卷二之二 (2. tekercs, 2. fejezet): 25–33. Peking: Zhonghua Shuju.
- Sverdrup, Carl Fredrik 2017. *The Mongol Conquests: The Military Operations of Genghis Khan and Sübe'etei*. Solihull: Helion & Company.

- Tsutsumi Kazuaki 堤 一昭 1991. Hubilie zhengquan de jianli yu Subutai jiazu 忽必烈政权的建立与速不台家族 (Kubiláj hatalmának kiépülése és Szübeetej családja). *Mengguxue ziliao yu qingbao* 蒙古学资料与情报 (Mongolisztikai anyagok és beszámolók). 1991/2.: 1–10.
- Wang Shaoshuai 王少帅 2017. Wang Yun „Yutang jiahua” yu Yuandai wenren shenghuo xingtai kao 王恹《玉堂嘉话》与元代文人生活形态考 (Wang Yun „Yutang jiahua” című műve és a Yuan-kori intellektuális élet vizsgálata). *Henan Keji Xueyuan Xuebao* 河南科技学院学报 (Journal of Henan Institute of Science and Technology) 37. (3): 9–13.
- Wang Yun 王恹. Da Yuan guanglu dafu pingzhang zhengshi Wuliang shi xianmiao beiming 大元光禄大夫平章政事兀良氏先廟碑銘 (A Nagy Yuan Birodalom nagyméltóságú főura, tartományi prefektusa, Wuliang úr ősei templomának kótblafelirata). In Wang Yun: *Qiujuan xiansheng daquan wenji* 秋涧先生大全文集 (Qiujuan úr összegyűjtött művei). Shanghai: Shangwu Yinshuguan. Sibü congkan 四部叢刊 kiadás: Yuan-kori (1271–1368) kiadás alapján készült Hongzhi 弘治 időszakbeli (1488–1505) reprint 1922 körül nyomtatott facsimile kiadása. Juan 50. 卷第五十. (50. tekercs)
- Wei Zhengchun 韦正春 2020. Yuanren Wang Yun quannong shiwen tonglun 元人王恹劝农诗文通论 (Átfogó tanulmány a Yuan-kori Wang Yun mezőgazdasági útmutatásokat tartalmazó verseiről és prózai írásairól). *Chongqing Keji Xueyuan Xuebao (Shehui Kexue Ban)* 重庆科技学院学报 (社会科学版) (Journal of Chongqing University of Science and Technology – Social Sciences Edition) 2020/5. 92–97.
- Xia Lingwei 夏令伟 2010. „Yuanshi, Wang Yun zhuan” kanwu 《元史·王恹传》勘误 (Errata a Yuanshiben található Wang Yun életrajzhoz). *Neimenggu Nongye Daxue Xuebao (Shehui Kexue Ban)* 内蒙古农业大学学报 (社会科学版) (Journal of Inner Mongolia Agricultural University – Social Science Edition) 50. 2010/2.: 226–227.
- Yang Liang 杨亮 2006. Wang Yun jiashi beijing ji xueshu yuanyuan kaocha 王恹家世背景及学术渊源考察 (Exploration on Wang Yun's Family Background and his Academic Origin). *Henan Jiaoyu Xueyuan Xuebao (Zhhexue, Shehuikexue Ban)* 河南教育学院学报 (哲学社会科学版) (Journal of Henan Institute of Education – Philosophy and Social Sciences) 101. 2006/3.: 32–35.
- Yao Jingan 姚景安 2019. Qianyan 前言 (Előszó). In Su Tianjue 蘇天爵: *Yuanchao mingchen shilüe* 元朝名臣事略 (A Yuan-dinasztia híres főembereinek rövid életrajza): 1–21. Peking: Zhonghua Shuju.
- Yu Min 余敏 2011. Wang Yun yanjiu shuping 王恹研究述评 (A Wang Yun kutatás áttekintése). *Shangqiu Shifan Xueyuan Xuebao* 商丘师范学院学报 (A Shangqiu Tanárképző Egyetem Tudományos Folyóirata) 27. (8): 25–28.

- Zhang Qingchang 张清常 1993. Cong Yuanshi yiming kan „er” yin wenti 从《元史》译名看“儿”音问题 (Az „er” hang problematikájának vizsgálata a Yuan-dinasztia története című munka névátírásai alapján). In *Yuyanxue lunwenji* 语言学论文集 (Egybegyűjtött nyelvészeti értekezések), szerk. Zhang Qingchang, 103–109. Beijing: Shangwu Yinshuguan.
- Zheng Haitao 郑海涛 2008. Yuanren Wang Yun shengzu nian kao – jian yu Wei Jiahua xiansheng shangque 元人王恽生卒年考——兼与韦家骅先生商榷 (A Yuan-kori Wang Yun születési és elhalálozási dátumának vizsgálata – diszkusszió Wei Jiahua úrral). *Guji Zhengli Yanjiu Xuekan* 古籍整理研究学刊 (Filológiai Források Gondozása és Kutatása Tudományos Folyóirat) 2008. november: 56–57.